

ПАРАМЕТРИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Дана стаття окреслює параметри безпекового середовища України на сучасному етапі, аналізує безпекову дилему України та обґрунтовує доцільність застосування інструментарію Європейського Союзу для посилення безпекових характеристик України.

Ключові слова: національна безпека України, безпекове середовище, Європейський Союз, безпекова дилема.

The article outlines the parameters of Ukrainian security environment at the modern stage, analyses the security dilemma of Ukraine and gives reason of expedience to apply the EU tools for enhancing Ukrainian security characteristics.

Key words: national security of Ukraine, security environment, the European Union, the security dilemma.

Данная статья очерчивает параметры среды безопасности Украины на современном этапе, анализирует дилемму безопасности Украины и обосновывает целесообразность применения инструментария Европейского Союза для усиления характеристик безопасности Украины.

Ключові слова: національна безпека України, середовище безпеки, Європейський Союз, дилема безпеки.

Україна в силу свого статусу держави середнього рівня, в силу історичної спадщини, внутрішньополітичних і економічних проблем, певної ресурсної обмеженості, які в сукупності становлять міжнародних потенціал держави, не може здійснювати відчутний вплив на міжнародну безпеку. Проте, сама

* к.політ.н., старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Україна на сучасному етапі відчуває дефіцит безпеки. Адже вона є елементом розбалансованої системи міжнародних відносин та знаходиться в надзвичайно динамічному безпековому середовищі. Світ шукає нових моделей розвитку. Від України це вимагає формування гнучкої та адекватної стратегії національної безпеки та стратегії інтеграції в європейський безпековий простір, де Україна може отримати адекватну відповідь на виклики, перед якими стоїть.

Провідні експерти України намагаються осмислити всі сучасні зміни і винайти оптимальну модель безпеки для України. Так, до питань національної безпеки України та її місця в регіональних системах безпеки звертаються провідні фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, Київського національного університету та ряду інших академічних та освітніх установ – В.Горбулін, О.Литвиненко, Г.Перепелиця, О.Їжак, І.Храбан, О.Бодрук тощо. Серед західних експертів з питань безпеки України варто виділити тих, хто розглядає європейську інтеграцію України як інструмент посилення її безпекових параметрів. В першу чергу це М.Емерсон та З.Бжезинський. Дана стаття покликана окреслити параметри безпекового середовища України на сучасному етапі, проаналізувати її безпекову дилему та обґрунтувати доцільність застосування інструментарію Європейського Союзу для посилення безпекових характеристик України.

З роками Україна стає все більш інтегрованою у світовий політичний, економічний, безпековий та гуманітарний простір. Безперечно, це впливає на рівень її безпеки, адже вона перебуває під впливом загроз, присутніх як на національному, так і на регіональному і глобальному рівнях.

В українському безпековому дискурсі значна, якщо не переважаюча, роль належить загрозам внутрішнього характеру, що зумовлено відсутністю ліберально-демократичних цінностей в Україні і пріоритетом державних інтересів над суспільними. Ключовим внутрішнім джерелом національної безпеки України є вибудовування її цілей, визначення її загроз та шляхів їх подолання не на базі сформованих шляхом суспільного консенсусу національних цінностей та інтересів, такими, що усвідомлені як політичною

елітою, так всім суспільством, а на основі часто кон'юнктурних політико-економічних інтересів політичної еліти. Відповідно, стратегія національної безпеки, як і Закон про основи національної безпеки та воєнні доктрини сформовані за таким самим принципом. Такі особливості національної безпеки України зумовлені несформованістю політичної нації в силу ряду об'єктивних історико-політичних факторів, що, безумовно, ускладнює і визначення зовнішньополітичних орієнтирів забезпечення безпеки. Пошук власної ідентичності та оптимальної моделі розвитку Україною дещо затягнувся в часі з огляду на складні внутрішні соціальні та культурні процеси, а також на особливості зовнішньої стратегічної конкуренції.

Безпекове середовище України: глобальні виклики

Глобальні ризики традиційно пов'язують із такими, які приносить глобалізація. Власне, саме явище глобалізації змінило поняття безпеки, яке в сучасному динамічному міжнародному середовищі інтерпретується в дещо іншому розумінні, ніж це було два, та навіть одне десятиліття тому. Вже традиційно науковці та експерти наголошують на таких ключових тенденціях зміни безпекового контексту як транснаціоналізація безпеки, її загроз та засобів забезпечення; усвідомлення міжнародними акторами неможливості індивідуального подолання існуючих загроз; регіоналізація безпеки; заміна в ряду пріоритетності невійськових загроз безпеці новими, нетрадиційними асиметричними загрозами, такими як тероризм, кіберзлочинність, організована злочинність, неспроможні держави тощо; пошук, відповідно, більш адекватних засобів відповіді та попередження цих загроз, що вимагає заміни арсеналу "hard power" інструментарієм "soft power". Саме м'яка безпека та застосування її інструментарію характерно для безпекового середовища, в якому знаходиться Україна [1], і для неї це вкрай актуально, бо саме м'які загрози є для неї найбільш небезпечними. І саме в цих нових координатах вибудовує свою стратегію національної безпеки Україна.

На глобальному рівні все більшу стурбованість світового співтовариства викликає процес диференціації світу на багатих і бідних. За даними

Міжнародного валютного фонду, (станом на 2013р.) найбагатшою країною (за критерієм оцінки ВВП) вважається Катар із ВВП на душу населення більш ніж \$105 тис., в той же час найбіднішою країною є Демократична республіка Конго із ВВП менш ніж \$400 [2]. Ресурсна обмеженість, зокрема, мова йде про посилення конкуренції за видобуток і споживання енергетичних ресурсів, рух за впровадження енергоефективних технологій, диверсифікація джерел енергопостачання та безпека шляхів постачання, актуалізують для багатой на ресурси України питання об'єктності в зовнішній стратегічній конкуренції.

Однією з важливих тенденцій, що впливає на світову безпеку, є зростання впливу енергетичних ресурсів як нового інструменту регіонального і світового впливу. Споживачі цих ресурсів стають заручниками політики їх постачальників. Енергетична залежність Європи від Росії також створює фундамент як для потенційних конфліктів економічного та геостратегічного характеру, які, зокрема відображаються і на Україні. Газові кризи 2006 та 2009 років стали реальним джерелом ризиків для європейської безпеки.

Фінансово-економічна криза, що почалася у 2008р., внесла зміни у силовий потенціал провідних світових потуг. На думку деяких європейських дослідників [3], криза послабила залучення США до справ найближчого оточення Росії, послабила прозахідні політичні еліти в країнах СНД і сприяла приходу до влади проросійських сил, що посилює російський вплив на сусідів. Криза змістила акценти в загрозах безпеці, винесла на перший план соціально-економічні проблеми, що зачіпають кожну окрему людину, загострила глобальний фінансовий розподіл на бідних і багатих, посилила загрози кіберзлочинності.

Глобальні трансформації та посилення взаємозалежностей у світі обумовлюють неможливість і нераціональність для кожної окремої держави покладатись на власні засоби забезпечення безпеки – державні чи національні. Зростає усвідомлення потреби колективної діяльності у боротьбі із загрозами та викликами, що набули транснаціонального характеру. Значну роль в цих

процесах відіграють інтеграційні структури, які розширюють компетенцію в сфері забезпечення безпеки.

Локальні ризики поточного положення України.

Вочевидь, справедливо виділити в якості ключового зовнішньополітичного виклику для України ущільнення зовнішніх залежностей від ключових центрів сили, державних та регіональних міжнародних суб'єктів, що посилює вразливість України як на міжнародній арені, так і по ряду внутрішньополітичних та економічних позицій.

Україна – одна з небагатьох держав пострадянського простору, яка застрягла на перехідному етапі постбіполярного періоду. В геополітичному сенсі Україна – потужна регіональна держава – виявилась затиснутою на міжсистемній периферії між двома крупнішими центрами сили – ЄС і Росією, - що здійснюють на неї вагомий вплив. Україна перебуває в регіоні, важливому з точки зору енергопоставок, на його безпеку негативно впливають "заморожені" конфлікти, що мають наслідком поширення інших нетипових загроз, зокрема: нелегальна міграція, наркотрафік, проблеми нерозповсюдження зброї тощо.

В умовах, коли в сучасному світі, з одного боку, послаблені міжнародні режими безпеки, а з іншого – активно формуються нові системи міжнародної взаємодії, Україна, яка належить до кількох регіональних систем, що мають різний рівень внутрішнього структурування і динаміку розвитку, – європейської, євроатлантичної, євразійської системи безпеки, не є активним суб'єктом жодної з них. Вона здійснює значний вплив на їх розвиток, є системоформуючим елементом всіх трьох систем, однак Україна не користується гарантіями безпеки, що поширюються на складові цих систем. Відтак, Україна відчуває дефіцит безпеки* і перманентно перебуває на стадії пошуку як гарантій власної безпеки, так і своєї позиції щодо розвитку регіональних та субрегіональних систем безпеки, на перехресті яких вона знаходиться. Головною стратегічною загрозою для України є небезпека її

* Зокрема, ілюстрацією цього може послужити ініціювання Україною на рівні ООН восени 2013 року проведення тематичної конференції про гарантії для держав, що відмовились від ядерної зброї.

маргіналізації між безпековими просторами, ключові сили якого будуть здійснювати на неї відчутний тиск.

Невключеність України до жодного інтеграційного об'єднання не сприяє як її безпечному існуванню в даному безпековому середовищі, так і не стимулює інноваційний розвиток її економіки та стабільні соціальні процеси. Україна не має стартових переваг та міцного фундаменту для посилення власних лідерських позицій та посилення власного політичного потенціалу в ієрархії інтеграційних процесів.

На безпекове середовище України впливає її геополітичне положення в регіоні Східної Європи, регіоні, затиснутому між двома інтеграційними проектами, двома системами, що сповідують різні цінності і мають різне бачення безпеки. Більшість країн Центрально-Східної Європи мали більш сприятливі внутрішні і зовнішні чинники для прискореного винайдення оптимальної моделі політичного й економічного розвитку та геополітичного вектору руху. Більшість із них приєдналась до ЄС і НАТО, Білорусь увійшла до інтеграційних об'єднань, що розвиваються на євразійському просторі.

Україна і Білорусь (вже в меншій мірі Молдова) залишаються зоною невизначеності або полем асиметричної конкуренції сусідніх із ними центрів сили. Останніми роками зросло геополітичне і гео економічне значення Східної Європи, як певною мірою і всього пострадянського простору, у відносинах Євросоюзу та Росії. Ця зона стала розглядатися в якості важливого визначального параметра посилення зовнішньополітичної потужності і статусних характеристик двох центрів сили на міжнародній арені. Загалом, весь простір Східної (Нової Східної) Європи є об'єктом конкуренції не лише європейських, але й позаєвропейських центрів сили (як США), оскільки він містить потужний геополітичний і стратегічний потенціал.

Внаслідок розширення Європейського Союзу на схід та зовнішньополітичних ініціатив Росії на пострадянському просторі між цими двома суб'єктами остаточно оформився простір спільних стратегічних інтересів, в якому перебувають Україна, Білорусь і Молдова, – держави, що не є

учасниками жодного інтеграційного об'єднання. Цей простір отримав назву "спільного сусідства" ("shared neighbourhood"). Кристалізація самого терміну "спільне сусідство" свідчить про усвідомлення обома суб'єктами – ЄС та Росією – наявності простору, в якому вони обидва мають стратегічні інтереси і на який мають намір впливати. Для України це може означати, з одного боку, відігривання ролі об'єкта конкуренції вказаних суб'єктів; з іншого боку, можливість використати дане положення з метою досягнення власних прагматичних цілей.

В такому стратегічному ландшафті, як справедливо зазначає М.Емерсон, коли жодна з шести східних партнерів ЄС (учасників Східного партнерства) не має чіткої перспективи щодо членства ні в ЄС, ні в НАТО, а російська стратегічна присутність зберігається чи наростає по всьому регіону, усі країни шукають політичної та економічної "європеїзації" в тій чи іншій мірі [4].

В контексті попереднього ризику для України важливо не виступити (чи не залишатись) у трикутнику ЄС-Україна-Росія мішенню геополітичних ігор двох її партнерів або, що ще гірше, жертвою їх політичного та економічного компромісу. Останніми роками Україна, фактично, виступає в ролі фактора тиску для обох сторін, який вони використовують в ході переговорів по ключовим для них питанням економічної чи політичної співпраці.

В такій ситуації "прихильність" будь-якої зі сторін та пропозиції участі в тих чи інших проектах можуть вводити в оману і пропонувати, по суті, не потрібні Україні переваги, а лише бути спрямованими на протипагу проектам іншої сторони або опонента. Такий ризик існує у випадку, якщо в основі стосунків ЄС і Росії буде лежати конкуренція [5, с.70].

Стратегічну важливість України для Росії яскраво ілюструють слова двох поважних науковців. За словами О.Литвиненко, "Україна - ключова країна пострадянського простору. З цим пов'язаний транзит, насамперед газовий. Саме Україна є вектором політики РФ на пострадянському просторі. Остаточна втрата впливу в Україні в середньостроковій перспективі означатиме і втрату Білорусі, фактичне позбавлення можливості побудови прямих стратегічних

відносин з ЄС і зміну політичного режиму. Успішна демократична Україна - це безумовний демонстраційний приклад для Росії" [6]. Л.Шевцова: "Україна для Кремля зовсім не міжнародний суб'єкт. Україна — фактор внутрішньої стійкості російського режиму" [7].

В Європі і в ЄС, зокрема, відсутнє єдине стратегічне бачення (як окремого центру сили) місця Росії в Європі, а також і усвідомлення такого свого місця самою Росією. Чітко артикулюється лише відсутність наміру Росії вступати до Євросоюзу. Це, в свою чергу, ускладнює визначення Україною свого місця і ролі та ускладнює можливість чіткої диференціації реальних цілей і намірів обох центрів сили.

Зараз в Україні формується принципово нова зовнішньополітична позиція, що диктує потребу у виборі моделі гарантування безпеки України, адже обрані раніше інструменти виявились або не працюючими або відпали в силу зміни зовнішньополітичної ситуації в країні. Членом НАТО Україна в близько- та середньостроковій перспективі не стане, сумнівно, що найближчій перспективі Україна продемонструє відповідність критеріям членства в ЄС та чітке бажання вступати до нього.

Розгляд конкретної держави чи організації в якості суб'єкта забезпечення власної безпеки (як це мало місце у вітчизняній зовнішній політиці протягом вже 20 років) недоцільний з огляду на те, що жодна з них не має чіткої стратегії гарантування безпеки України.

- Росія має для цього політичні амбіції, однак не має ресурсів і не здатна запропонувати партнерську кооперативну схему відносин, яка б і надавала Україні відповідні гарантії. Розглядати Росію в якості гаранта безпеки України видається сумнівним з огляду на асиметричний характер взаємовідносин;

- держави-члени ЄС і США на початку 90-х обрали в якості інструменту стабілізації та демократизації країн Центрально-Східної Європи їх інтеграцію до своїх структур - ЄС і НАТО. І це було єдиним стратегічним варіантом. Однак, в силу вичерпності процесу розширення або його не виправдання (мають право на життя різні варіанти) виявилось, що для України не вироблено

альтернативного її включенню до західних структур варіанту гарантування незалежності, стабілізації політико-економічних процесів та демократизації суспільства. Відтак, Захід стоїть перед проблемою вироблення стратегії відносин з Україною та її інтеграції в європейські процеси та європейський безпековий простір, зокрема.

Безпековий фактор поряд із економічними потребами вимагають пошуку такого місця України між двома просторами та інтеграційними об'єднаннями, яке би забезпечило їй стабільну перспективу політичного й економічного зростання на основі поділу спільних цінностей і інтересів, а також можливість нарощувати власний лідерський потенціал в регіоні.

В основі стратегії національної безпеки України та її європейської безпекової політики лежить ключова *безпекова дилема*, що визначає орієнтири для пошуку своєї моделі безпеки, і сконцентована в питанні, як інтегруватися до структур європейської безпеки, водночас, зберігаючи позитивні відносини з Росією. Ця безпекова дилема, по суті, відображається в усіх українських зовнішньополітичних альтернативах: політиці багатовекторності, нейтралітету та позаблоковості, європейської та євроатлантичної інтеграції, євразійського вектора як інструментів забезпечення національної безпеки.

Здійснюючи компаративний аналіз переваг і недоліків двох інтеграційних проектів, між якими перебуває Україна, в рамках яких здійснюються пошуки інструментів забезпечення безпеки України, варто виділити наступні критерії та особливості:

1. *Функціональний підхід* до створення та діяльності інтеграційного об'єднання. Його поява має бути продиктована нагальними економічними, політичними чи безпековими потребами часу. Європейський Союз створювався в післявоєнний період як з безпековою метою, так і з метою економічного піднесення. З часом держави-учасники почали розглядати інтеграцію як інструмент прискорення структурних реформ в економіці, більшої долі участі в світовій економіці і нарощування м'язів для протистояння в глобальній конкуренції. Синергетичний ефект діяльності Євросоюзу зміг дати його

учасникам значно більше, ніж якби вони отримали би просто склавши до купи свої економічні й безпекові потенціали. Мирне співіснування усіх членів інтеграційного об'єднання в рамках ЄС, засноване на ідеї взаємозалежності, дало його учасникам певні гарантії безпеки та стабільності політичного та економічного розвитку.

Інтеграційні об'єднання на пострадянському та, ширше, євразійському просторі, збудовані сьогодні більше на основі ідеологічного підходу, де прагнення до спільного вирішення проблем чи спільної відповіді на загрози грає другорядну роль. Функціональні механізми діяльності цих організацій знаходяться лише на шляху формування.

Україна розглядає європейську інтеграцію саме як таку, що може дати поштовх до модернізації її економіки, впровадження високих соціальних стандартів та певне гарантування національної безпеки [8]. Лісабонський договір дає підстави стверджувати, що європейська інтеграція буде поглиблюватись, зокрема, й у бік формування оборонного союзу.

2. Легітимність і привабливість існуючих інтеграційних механізмів. Безперечно, успішність інтеграційного об'єднання залежить від можливості реальної участі учасників в прийнятті рішень і впливі на управління об'єднанням. Структури та центральні органи Євросоюзу постійно еволюціонують з метою знаходження максимального консенсусу і прийняття оптимального рішення з будь-яких питань для всіх членів співтовариства. Привабливість європейської інтеграційної моделі обумовлюється здатністю, хоча й не досконалою, поєднувати і знаходити компроміси між національними інтересами і наднаціональними (яскравим прикладом є Польща, яка в процесі обговорення ратифікації Лісабонського договору відстояла власну версію системи голосування в центральних органах ЄС).

Функціонування структур на євразійському просторі відбувається за дещо іншим сценарієм. Ключову структуруючу та системоформуючу роль в інтеграційних процесах на пострадянському просторі відіграє Росія, яка має тут особливі стратегічні інтереси. Цей фактор є ключовим для

зовнішньополітичного проектування всіх інших учасників. Інтереси Росії щодо учасників простору визначаються стратегією формування євразійського силового поля, поширення впливу Росії по периметру її кордонів через реалізацію наднаціональних проектів на пострадянському просторі, а також безпосередню політичну, економічну, військову, інформаційну присутність.

Як зазначає голова Центру Карнегі в Москві Д.Тренін, "інтеграційні ініціативи Росії на пострадянському просторі, часто інтерпретуються як спроба нав'язати своє домінування слабким країнам, на відміну від "природного" та легітимного лідирування Заходу, що просувається за допомогою створеним ним міжнародних структур" [9, с.11].

Важливо, що Росія розглядає інтеграційні процеси на пострадянському і євразійському просторі загалом з точки зору підвищення власних позицій на світовій арені. Так, за словами В.Путіна, мета появи Євразійського Союзу в наступному: "Ми пропонуємо модель потужного наднаціонального об'єднання, здатного стати одним з полюсів сучасного світу і при цьому грати роль ефективної "зв'язки" між Європою і динамічним Азіатсько-Тихоокеанським регіоном" [10].

3. В контексті вищесказаного зрозумілим стає *принцип рівноправності* всіх учасників інтеграційного об'єднання. Звичайно, в ЄС також останніми роками посилюється тенденція до нарощування політичної та економічної ваги, а, отже, і впливу та фактору тиску, з боку таких грандів євроінтеграції як Німеччина і Франція. Однак, механізми впливу в Євросоюзі поки що дозволяють іншим учасникам відстоювати свою позицію. Чи стосується принцип рівноправності системи відносин на пострадянському просторі? Тут, очевидно, домінує Росія, яка, як правило, і є ініціатором даних інтеграційних процесів.

4. В основі успішного інтеграційного об'єднання лежить сповідування всіма його членами *спільних цінностей* і наявність бажання будувати *спільну ідентичність* на основі цих цінностей. Яскраво відображає сутність інтеграційного об'єднання відома російська дослідниця О.Буторіна: "як показує

світовий досвід, регіональна інтеграція будується на усвідомленні її учасниками спільності їх майбутньої історичної долі" [11]. Вочевидь, Україна вже давно визначилась із питанням, з ким вона хоче будувати свою "майбутню історичну долю". Ліберально-демократична модель та цивілізаційні цінності Європи видавались привабливими не лише для країн ЦСЄ, що приєднались до ЄС, але й визнані іманентними для української держави.

З огляду на вищесказане, можемо говорити про те, що інтеграційні проекти на євразійському просторі ще знаходяться в зародковому стані, проте спосіб їх започаткування несе в собі загрозу саморуйнації. Адже всі інтеграційні процеси мають виходити "знизу", тобто ініціюватись учасниками в силу нагальних потреб вирішення тих чи інших питань регіонального чи субрегіонального характеру. Нав'язування свого бачення одним із учасників, незалежно від його ресурсів і потенціалу, загрожує низькою конкурентоспроможністю інтеграційного об'єднання в регіональному та світовому масштабі.

Серед слабких сторін євразійського політико-економічного та безпекового простору для інтересів України – його мозаїчність, фрагментарність і розмитість, окремі елементи простору конкурують між собою. В ньому наявні сильні відцентрові тенденції, нестача структурних реформ, руйнування інфраструктури; високий рівень корупції й організованої злочинності; надзвичайна рухливість простору, що передбачає можливу міграцію деяких учасників до інших регіональних систем; заснування безпекової складової на принципі патерналізму; акцент на "жорсткій безпеці" та притаманній їй загрозам; військово-політичні ресурси як основний засіб.

Відтак, інтеграція України до пострадянського інтеграційного простору з метою досягнення цілей гарантування національної безпеки, модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності, а, головне, формування спільного майбутнього та спільної ідентичності не вбачається доцільною [12]*.

* Щодо кількісної оцінки доцільності участі України в європейських / євразійських інтеграційних проектах, можна навести результати дослідження Інституту економічних досліджень та політичних консультацій

Проте, ігнорувати інтеграційні процеси на просторі, складовою якого є Україна, було би недалекоглядно і помилково з огляду на специфіку геополітичного положення України та зміщення силових полюсів на євразійському континенті в цілому.

З огляду на вищенаведений аналіз можна підсумувати, що, по-перше, головним викликом для України є дефіцит безпеки і гарантій; по-друге, суттєву загрозу її безпеці становлять внутрішні виклики. Відповідь на ці виклики і загрози є зміст шукати в площині європейської системи безпеки, на чолі якої стоїть Європейський Союз зі своєю нормативною, регуляторною та, зрештою, трансформаційною силою. В цьому сенсі важливим є *збіг на даному етапі розвитку інтересів України та Європейського Союзу в їх пошуках*. Тут варто звернути увагу на європейський *концепт "європеїзації"*, який часто використовується паралельно із поняттям "трансформаційна сила". Так, відома дослідниця Т.Бьорзель пропонує розуміти під європеїзацією формування такої структури політичних можливостей, яка пропонує суб'єктам додаткові ресурси для здійснення свого впливу, в той же час, строго обмежуючи здатність інших переслідувати власні цілі [13, с.5; 7]. Єврокомісія в 2003 р. під європеїзацією має на увазі інструмент ЄС для формування "кільця друзів", які поділяють спільні з країнами - членами ЄС норми і принципи хорошого управління і відповідно адаптують національні інститути і політики.

Зовнішньополітичний та безпековий інструментарій Євросоюзу: український контекст.

З 70-х років, а тим більше, з часу започаткування Європейським Союзом Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (зафіксованої у Маастрихтському договорі) і розвитком політики безпеки, яка з роками трансформувалась у Спільну безпекову та оборонну політику (зафіксованої у

(Україна) та Німецької консультативної групи 2011 року, згідно з яким вступ України до Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану призведе до скорочення добробуту в Україні на 0,5% в середньостроковій і на 3,7% в довгостроковій перспективі. З іншого боку, проста зона вільної торгівлі з ЄС призведе до збільшення добробуту на 1,3% в середньостроковій і на 4,6% в довгостроковій перспективі. Глибока і всеосяжна ЗВТ може підвищити добробут на 4,3% в середньостроковій і на значні 11,8% в довгостроковій перспективі. Джерело: (http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2011/PP_05_2011_ukr.pdf)

Лісабонському договору), Євросоюз позиціонувався як структура, що взяла на себе цивільні аспекти безпеки, або така, що бореться із м'якими загрозами; як структура, компліментарна до військової діяльності НАТО, на яку покладена боротьба із жорсткими або військовими загрозами. Ключові дискусії велися щодо комунітарного характеру зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також балансу чи перебалансування жорстких і м'яких аспектів в безпековій діяльності ЄС.

На сьогоднішній день одним з ключових елементів дискусії про зовнішньополітичне проектування сили Союзу є застосування нормативної сили. Вона поширилась і на сферу безпеки і передбачає запровадження державами-партнерами норм і стандартів ЄС, що до певної міри забезпечить їх безпеку і, відповідно, забезпечить Союзу безпечне середовище. Поняття норм і цінностей все частіше стало фігурувати в офіційних документах Європейського Союзу 2000-х років.

Ще в середині 2000-х років датський дослідник, один із засновників концепції нормативної сили ЄС, Ян Меннерс зазначав, що ЄС має застосовувати свої нормативні принципи до відповіді на безпекові виклики [14, с.405]. І хоча, визначення ЄС як нормативного актора в зовнішній та безпековій політиці і досі є предметом численних наукових та експертних дискусій в Європі та за її межами, нормативна парадигма його діяльності набирає обертів і її вплив відчувають треті країни, а зокрема й Україна, що входить до програми Східне партнерство. Ян Меннерс розуміє під нормативною силою ЄС намір Союзу як зовнішньополітичного актора розробляти, поступово втілювати та поширювати і, таким чином, стандартизувати норми (правила) та цінності в міжнародних відносинах за допомогою несилкових (без примусу) методів [15, с.2]. Нормативні цілі (поширення ідеї верховенства права, миру та демократії, прав людини тощо) базуються на цінностях. В цьому їх суттєва відмінність від інших, напр., стратегічних цілей. Держави-члени ЄС досягли згоди відповідно до цих принципів настільки, що вони трансформувались у юридично зобов'язуючі.

ЄС демонструє свою нормативну силу шляхом поширення або дифузії, інформаційного поширення, процедурного поширення, передавання, відкритого поширення та культурної фільтрації [16]. Причому поширення своїх норм ЄС здійснює не насильницьким шляхом або шляхом нав'язування, а внаслідок прикладу. Яскравою ілюстрацією такого поширення є країни Східного партнерства, на які Союз покладає функцію забезпечення безпечного середовища на східних кордонах ЄС. В цій програмі ключовим інструментом досягнення цілей ЄС є принцип обумовленості, який прив'язує адресні країни до практичних завдань. Саме через стимулювання і заохочення з боку ЄС та добровільне запровадження норм і стандартів ЄС країнами Східного партнерства, що ставлять за мету поглиблення інтеграції в європейський простір, і проявляється нормативна сила ЄС.

Нормативність, що поширюється і на сферу безпеки, є вкрай актуальним інструментом підтримки безпеки України в найбільш чутливих сферах через запровадження норм і стандартів ЄС. Так, їх імплементація зможе виконати ряд важливих функцій:

- служить в якості модернізаційної основи для реформування економіки, політичної системи, правоохоронної та судової системи. З огляду на те, що найбільш критичними для України є загрози внутрішнього характеру, така функція нормативної сили ЄС є вкрай важливою;

- оскільки Україна перебуває поза рамками безпекових структур та механізмів, що могли би гарантувати її безпеку в той час як вони є об'єктом геополітичної та гео економічної конкуренції двох та більше центрів сили, поширення норм та цінностей ЄС (які, що важливо, є компромісними для українського суспільства), є до певної міри гарантією власної безпеки.

Оскільки нормативна сила не в достатній мірі присутня в Європейській політиці сусідства і програмі Східне партнерство, Україна має максимально шукати способів свого долучення до діяльності Союзу в рамках Спільної безпекової і оборонної політики. Участь у системі європейської безпеки має на меті стати інструментом досягнення зовнішньополітичних і стратегічних цілей

України. Після провалу підписання Угоди про асоціацію з ЄС, яка передбачала ряд механізмів безпекового співробітництва між сторонами, може розглядатись співпраця за моделлю секторального співробітництва, однак фундаментом такої кооперації навряд чи стануть спільні цінності, які є основою відносин ЄС із сусідами, партнерами і т.д. Підписання та імплементація Угоди в повному обсязі може стати для України дієвим інструментом для внутрішніх перетворень, у тому числі і забезпечення безпеки.

Загалом, пріоритетом стратегії національної безпеки України. має бути максимальне нівелювання зовнішнього тиску. Тому, найкращим інструментом гарантування незалежності, суверенітету та національної безпеки України видається вироблення та відстоювання в усіх переговорних процесах такої схеми кооперативних зв'язків, яка передбачала би формування взаємозалежної і взаємовигідної моделі безпеки на європейському безпековому просторі із залученням всіх її акторів. Інтеграція України до системи європейської безпеки повинна бути спрямована на забезпечення неподільної загальноєвропейської безпеки в усіх її вимірах, де Україна виступатиме в якості надійного стабільного елемента.

З огляду на складність геополітичного вибору України та неоднозначність її зовнішньополітичної концепції, збереження напруження в трикутнику ЄС-Україна-Росія, особливо важливо наголосити, що у випадку, якщо Євросоюз має на меті поширення власних цінностей, впливу на зону сусідства та забезпечення безпеки на зовнішніх кордонах з партнерами, його аргументи чи критерії обумовленості мають бути дуже вагомими, такими, що переважатимуть тиск Росії. Від успішності процесу європеїзації Росії, який вона, безперечно, відчуває, значною мірою залежатиме і безпека України. Паралельність процесу європеїзації в країнах Східної Європи і Росії могло би сприяти послабленню напруги в трикутнику ЄС-Україна-Росія.

Список використаних джерел:

1. Bogomolov Alexander and Lytvynenko Oleksandr. A Ghost in the Mirror: Russian Soft Power in Ukraine [Електронний ресурс] Alexander Bogomolov and Oleksandr Lytvynenko. – January 2012. – Режим доступу: http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0112bp_bogomolov_lytvynenko.pdf
2. The World's Richest and Poorest Countries. [Електронний ресурс]. – Global Finance. – Режим доступу: <http://www.gfmag.com/component/content/article/119-economic-data/12529-the-worlds-richest-and-poorest-countries.html#axzz2myGPbBXj>
3. Thom Françoise. Russia and Europe The Dangers Of A ‘Reset’ [Електронний ресурс] Françoise Thom // CICERO Foundation Great Debate Paper. - No. 10/02, February 2010. - Режим доступу: <http://www.eesti.ca/russia-europe-the-dangers-of-a-reset/article27106>
4. Emerson Michael. Do we detect some neo-Finlandisation in the Eastern neighbourhood? [Електронний ресурс] Michael Emerson // CEPS European Neighbourhood Watch. - Issue 49. - 28 May 2009. - Режим доступу: <http://www.ceps.eu/system/files/old/NW/NWatch49.pdf>
5. Мальгин А. Политика ЕС в отношении европейских стран СНГ // Европейский союз и европейские страны СНГ / под ред. В.Грабовски, М.Наринского, А.Мальгина. М., 2002.
6. Круглий стіл: "Національна безпека: порядок денний для України" [Електронний ресурс]. - 06.04.2009. - Режим доступу: <http://www.niisp.org.ua/defa~100.php>
7. Л.Шевцова. Інтерв'ю. [Електронний ресурс]. - 07.12.2013. - Режим доступу: http://www.1in.am/rus/press_prussian_38251.html
8. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - НІСД,

2011 - Режим доступу:

http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannya_2011-96a56.pdf

9.Одиночное плавание [Электронный ресурс] - Под ред. Д.В.Тренина // Московский центр Карнеги, 2009. - Режим доступу: http://carnegieendowment.org/files/Trenin_Solo_voyage.pdf

10.Путін Володимир. Новий інтеграційний проект для Євразії — майбутнє, яке народжується сьогодні // Известия, 03.10.2011.

11. Буторина Ольга. Понятие региональной интеграции: новые подходы. [Электронный ресурс] Ольга Буторина. - 10 апреля 2006. - Режим доступу: http://polit.ru/article/2006/04/10/butorina/#_ednref1

12. Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном. - [Електронний ресурс]. – Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Німецька консультативна група. - листопад 2011. - Режим доступу:

http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2011/PP_05_2011_ukr.pdf

13. Börzel Tanja A. The Transformative Power of Europe Reloaded. The Limits of External Europeanization / Tanja A. Börzel. - KFG Working Paper, February 2010, #11.

14.Manners Ian. European Union ‘Normative Power’ and the Security Challenge. - European Security. - Volume 15, Issue 4, 2006.

15. Who is a Normative Foreign Policy Actor?: The European Union and Its Global ... - edited by Nathalie Tocci. - Center for European Security Studies. – 2008.

16.Manners Ian. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? - Journal of Common Market Studies, 2002. 40:2. - pp.235-258.

17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони // <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>

18.Європейська політика безпеки та оборони: стратегічні аспекти співпраці України з Європейським Союзом. // Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. – НІСД. – К., 2008.